

حقوقدان هادر گفت وگو با «فرهیختگان»
ملزومات و آثار دستور اخیر رئیس قوه قضائیه را بررسی کردند

ترمیم چالش حقوق متهم

ابوالقاسم رحمانی
دبیر گروه جامعه

این روزها تقریباً سرخ هر موضوعی به دستگاه قضا ختم می‌شود. توقعات گوناگون و مطالبات بجایی که حوزه‌های مختلفی را شامل

می‌شود؛ از مسائل دانشجویی، موضوع‌های کاری، اصلاح قوانین و رویه‌های موجود و ریشه‌دار، ورود در خردترین افعال و اتفاقات، از آلودگی هوا تا ماجرای پرداخت پول مریب استقلال تهران و... همین گستردگی حضور و کنشگری‌های متعدد باعث می‌شود کمتر روزی را سپری کنیم و چشم‌مان به یک خبر حقوقی نخورده باشد. عاقبت کارگران هفت‌تپه چه شد؟ ماجرای هفت‌سنگان قزوین به کجا رسید؟

پرونده بازداشتی‌ها و کشته‌شدگان اتفاقات آبان ۹۸ در چه مرحله‌ای قرار دارد؟ سرانجام شبهات موجود در هلال احمر چه شده است؟ قانون سوت‌زنی چه حال و روزی دارد و آیا مسئولان اموال و دارایی‌های خود را در سامانه ثبت‌اموال و دارایی‌های مسئولان ثبت کرده‌اند؟ این سوالات در کنار هزاران سوال و مساله دیگر همه موضوعاتی است که پاسخگویی و واکنش نسبت به آنها از عهده قوه قضائیه برمی‌آید. حالا

رشد ۳ برابری مجازات جایگزین حبس

غلامحسین اسماعیلی، سخنگوی قوه قضائیه در نشست خبری هفته گذشته خود در ارتباط با رشد قابل توجه مجازات‌های جایگزین حبس گفت: «در آخرین جلساتی که در دوره قبل آقای محسنی‌اژه‌ای سخنگو بود گفت که در هفت‌ماهه اول سال ۹۷ در مجموعه مراجع قضایی حدود ۳۰ هزار حکم مجازات جایگزین حبس صادر شده است. از آنجایی که این مساله از نوآوری‌های قانونی است امروز می‌گویم این رقم در هفت‌ماهه سال ۹۸ به بالغ بر ۱۰۰ هزار حکم مجازات جایگزین حبس رسیده است و سه‌برابر از ظرفیت مجازات جایگزین حبس استفاده کرده‌ایم.»

بازداشت بدون ادله ممنوع!

سیدابراهیم رئیسی، رئیس قوه قضائیه هم در روز پیش در گردهمایی قضات دادسرای عمومی و انقلاب استان تهران با اعلام ممنوعیت بازداشت افراد قبل از جمع‌آوری ادله خاطرنشان کرد: «بازداشت افراد به منظور جمع‌آوری ادله ممنوع است. ابتدا دلایل را جمع‌آوری کنید، سپس در صورت ضرورت حکم دستگیری صادر کنید. تعداد زیاد پرونده در دستگاه قضایی افتخار نیست بلکه باید با کار انقلابی پرونده‌های پلانتکلیف، مسن و پیچیده را به سرانجام رساند. به نظر می‌رسد قضات باید دقت بیشتری در صدور حکم بازداشت و حبس داشته باشند و به سهولت نباید دستور بازداشت داد؛ مگر در مواردی که قانون اعلام کرده است و چاره‌ای وجود ندارد.»

قوه قضائیه در این ماجرا باید برنامه داشته باشد

پیرو بررسی بیشتر این ممنوعیت اعلام‌شده از سوی رئیس دستگاه قضا و تشریح اثرگذاری این ماجرا بر رویه‌های جاری قضایی یا چند تن از حقوقدانان و وکلای دادگستری به گفت‌وگو پرداختیم، چرا که این مساله در نگاه کلی می‌تواند رویه موجود در رسیدگی‌های قضایی را به چالش بکشد و باعث تغییرات اساسی در آن شود. کاهش تعداد بازداشتی‌ها و زندانیان، چالش‌های بازپرس‌ها و تنش میان دستگاه قضا با سایر دستگاه‌ها و... همه می‌تواند بخشی از این تغییر رویه باشد و قوه قضائیه را وارد فاز جدید مدیریتی کند. محمود علیزاده طباطبایی از وکلای حقوقدانان با سابقه دادگستری و از فعالان سیاسی چند دهه اخیر در گفت‌وگو با «فرهیختگان» در ارتباط با سخنان رئیس دستگاه قضا حول ممنوعیت بازداشت افراد تا جمع‌آوری ادله گفت: «ببینید این حرف، حرف بسیار خوب و فشنگی است ولی مشکل دستگاه قضایی خصوصاً بازپرس‌های جوان این است که به این حرف و این مساله اعتقادی ندارند. به صراحت قانون، بازپرس، قاضی بی‌طرفی

است که باید با بی‌طرفی کامل تلاش کند دلایل له و علیه متهم را جمع‌آوری کند ولی متأسفانه این‌طور است که عملاً بازپرس متهم را بازداشت می‌کند و بعد دنبال جمع‌آوری دلایل علیه متهم است. در صورتی که براساس قانون باید دنبال جمع‌آوری دلایل له و علیه متهم باشد. سوای این ما قواعد مهم قهقی داریم که وارد قانون شده و در این موارد تکلیف را روشن کرده است. یکی اصل برائت است که براساس آن، اصل بر این است که همه بی‌گناه هستند مگر اینکه دلایل متقن مبنی بر گناهکار بودن آنها وجود داشته باشد. یکی دیگر قاعده در ع است که براساس آن به محض اینکه شبهه‌ای در مورد وقوع جرم توسط متهم یا شرایط انجام جرم پیش بیاید باید متهم را آزاد کند. مساله مهم دیگر هم توبه است که براساس آن هر مجرم و متهمی که توبه کند باید از آن گذشت شود. اما متأسفانه این سه قاعده در کنار اصل بی‌طرفی عموماً توسط بازپرس‌ها رعایت نمی‌شود. نکته‌ای که آقای رئیسی گفت همین بود که شما حق ندارید متهم را بازداشت

کنید و در بازجویی علیه آن ادله جمع‌آوری کنید. به صراحت قانون، وقتی متهم احضار می‌شود باید اول اتهامش و دلایل آن به او تفهیم شود نه اینکه فقط به او بگویند به فلان اتهام احضار شده‌اید. یعنی باید به او گفته شود شما متهم به این عمل هستید و اینها هم دلایل آن است. اما متأسفانه اینها رعایت نمی‌شود و با صرف گفتن آقای رئیسی هم این رویه درست نخواهد شد. باید یک بازآموزی کامل در قوه قضائیه انجام شود. متأسفانه بازپرسان ما به جای اینکه قاضی باشند به تکنسین قضایی تبدیل شده‌اند. ماده قانون را نگاه می‌کنند و در ذهن خود آن را با عمل تطبیق می‌دهند، بدون اینکه به سوابق و رزومه متهم نگاهی بیندازند، سریع هم حکم بازداشت می‌دهند بعد هم دستگاه ضابط درخواست می‌کند متهم یک ماه در اختیار آنها باشد تا دلایل را جمع‌آوری کنند. متهم را نیز در اختیار دستگاه ضابط و امنیتی قرار می‌دهند تا آن هم خیلی راحت هر دلیلی می‌خواهد جمع‌آوری کند. این حرفی که آقای رئیسی می‌زند نیاز به برنامه اجرایی

دارد. آقای رئیسی در راس دستگاه قضایی است و اگر چیزی می‌گوید باید برنامه اجرایی و نظارتی برای آن داشته باشد. به نظر من ما اصلاً بازپرسی نداریم که با بی‌طرفی کامل دلایل له و علیه متهم را جمع‌آوری کند. بعد از صحبت‌های رئیس دستگاه قضا شبهاتی مطرح شد که این ماجرای ممنوعیت بازداشت تا قبل از جمع‌آوری ادله قوه قضائیه را با سایر دستگاه‌ها خصوصاً در ماجرای دستگیری سیاسیون دچار چالش می‌کند. علیزاده طباطبایی در این باره هم گفت: «اتفاقات این‌طور نیست، چرا که در حال حاضر مظلوم‌ترین متهمان ما، متهمان غیرسیاسی هستند. متهمان سیاسی و امنیتی بالاخره حامیانی دارند که برای آنها فریاد بکشند اما آن فرودستان و ضعفایی که کسی را ندارند تا مظلومیت آنها را داد بزند و از طبقات ضعیف و پایین جامعه هستند وقتی در معرض اتهام قرار می‌گیرند، بدترین رفتارها را تحمل می‌کنند و کسی هم به دادشان نمی‌رسد.»

باید فکری هم برای اعتبار اقرار در دعوای کیفری کنیم

مرتضی شهبازی‌نیا، رئیس اتحادیه سراسری کانون‌های وکلای دادگستری ایران در واکنش به سخنان رئیس دستگاه قضا به «فرهیختگان» گفت: «این مساله‌ای که آقای رئیسی عنوان کرد بسیار مهم است. اینکه افراد براساس ادله خارجی که وجود داشته است، تفهیم اتهام شوند و اگر بازداشت می‌شوند، این بازداشت نه برای جمع‌آوری ادله که برای حفظ جامعه از خطر افرادی باشد که ممکن است مرتکب جرائم دیگری شوند، نکته حائز اهمیت است. بنابراین این مساله بسیار مهمی است که قبل از جمع‌آوری ادله کسی بازداشت نشود و اگر این مهم با اراده جدی قوه قضائیه و مسئولان محترم قضایی همراه باشد هم

اجرا می‌شود و هم باعث اتفاقات خوبی خواهد شد. اقتضای قانون هم در این ماجرا همین است. قوانین ما هم بازداشت را برای مواردی اجازه می‌دهند که ادله‌ای برای آن وجود داشته باشد، البته جز برخی استثنائات مثل قانون تشدید مبارزه با ارتشا و کلاهبرداری و... که گاهی تکلیف می‌شود تا متهم بازداشت شود. در بقیه موارد قانون همین است که بازداشت وقتی انجام می‌شود که اولاً نیاز باشد، ثانیاً ادله کافی برای تفهیم اتهام به شخص وجود داشته باشد.» شهبازی‌نیا در ادامه به یکی از دلایل اصلی بازداشت‌های بی‌اساس اشاره کرد و ادامه داد: «سوای آنچه گفتم نکته‌ای که خیلی مهم است و بر مساله

یک روز بازداشت بدون دلیل آسیب‌های زیادی برای متهم و خانواده‌اش دارد

به وفور با زندانیانی مواجه هستیم که حکم قطعی آنها صادر شده اما قاضی تدبیر می‌کند و مجازات‌های جایگزین حبس را برای آنها تعیین می‌کند تا هم تعداد زندانی‌ها کاهش پیدا کند، هم از آسیب‌های بعدی جلوگیری شود. اما در مرحله‌ای که هنوز جرمی اثبات نشده دیده شده است که ما با پدیده‌های روبه‌رو هستیم که ابتدا بازداشت اتفاق می‌افتد و بعد به دنبال ادله هستند. دستور رئیس محترم قوه قضائیه می‌تواند از خیلی از این مدل بازداشت‌ها جلوگیری کند. گاهی تأمین ادله مناسب و محکم‌پسند وقت می‌برد. اگر بین بازداشت و تأمین ادله زمان زیادی طول بکشد، این فرد مدت زیادی را

الهام امین‌زاده، عضو هیات‌علمی دانشکده حقوق دانشگاه تهران و معاون حقوقی سابق رئیس‌جمهور هم در تشریح سخنان سیدابراهیم رئیسی، رئیس قوه قضائیه در ممنوعیت بازداشت افراد قبل از جمع‌آوری ادله به «فرهیختگان» گفت: «بحث حبس‌زدایی در فرآیند رسیدگی‌های قضایی یکی از مباحثی بوده که همیشه برسر زبان‌ها بوده است. ما در این ماجرا یک حبس‌زدایی بعد از زندانی شدن داریم و یکی هم پیش از اثبات جرم و جمع‌آوری ادله. در مورد اول هدف کاهش تراکم زندان‌ها و رسیدگی بهتر به زندانیان است و راهی هم که پیش گرفته شده، تعیین مجازات‌های جایگزین حبس است. ما

سخنان رئیس دستگاه قضا در راستای حفظ کرامت انسانی بود

عیسی امینی، رئیس کانون وکلای دادگستری مرکز در ارتباط با عدم بازداشت افراد قبل از جمع‌آوری ادله و ناظر به سخنان رئیس قوه قضائیه به «فرهیختگان» گفت: «توضیحاتی که خدمت شما عرض می‌کنم به عنوان یک متخصص جزانیت بلکه به عنوان رئیس کانون وکلای دادگستری مرکز و به واسطه درک مشکلاتی است که من در جامعه آنها را می‌بینم. اگر در دادرسی کیفری یک اصل بنیادین به نام اصل برائت داریم فقط برای این نیست که ما شک کردیم که این عمل جرم است یا جرم نیست، یا اینکه اصل را بر مجرمانه نبودن عمل بگذاریم، بلکه این اصل در

صدور قرار بازداشت اثر خواهد گذاشت، مساله اعتبار اقرار است. خیلی از بازداشت‌هایی که صورت می‌گیرد بر مبنای اقراری است که از شخص و متهم گرفته شده است. یعنی شخص در وضعیت کنترل شده‌ای قرار داده شود و از او اقرار گرفته شود تا ارتکاب آن جرم را ببپذیرد. ما برای اینکه این مساله را ریشه‌ای حل کنیم باید مثل خیلی از کشورهای دنیا فکری برای اعتبار اقرار در دعوای کیفری کنیم. اقرار در دعوای کیفری به تنهایی دلیل نیست و نباید هم باشد. وقتی که در دعوای کیفری با بدبینی به اقرار نگاه می‌شود دقیقاً برای این است که با محدود شدن آزادی‌های فردی و شکنجه

و... در دوره‌های بازداشت و... مقابله شود. ما هم باید این کار را کنیم و به سمتی برویم که اقرار در دعوای کیفری حداقل به تنهایی یا به‌طور مطلق قدرت اثبات نداشته باشد بلکه در شرایط خاص حائز اعتبار باشد، آن هم براساس استانداردهای بین‌المللی. در آن زمان می‌توانیم امیدوار باشیم بازداشت‌های غیراصولی و نادرست در نظام دادگستری نداشته باشیم. در هر صورت این اقدام رئیس محترم قوه قضائیه حتی اگر صرف همین بیان و سخن باشد منشأ آثار مثبتی در جامعه خواهد بود، حتماً هم تعداد زیادی از قضات به آن توجه خواهند کرد.»

در بازداشت می‌ماند. در حالی که ما معتقدیم اگر فردی بی‌دلیل یک روز هم بازداشت باشد آسیب جدی به خود او و خانواده‌اش وارد می‌شود. بنابراین این دستور خیلی خوبی بود که توسط رئیس دستگاه قضا اعلام شد و امیدواریم در فرآیند قضایی به آن توجه شود و جلوی بازداشت‌های بدون ادله گرفته شود. در واقع این فرآیند رسیدگی در خصوص افرادی که بی‌گناه هستند و ممکن است بعد از تهیه دلیل اثبات بشود که بی‌گناه بوده‌اند و مدتی را بیهوده در بازداشت به سر برده‌اند، مفید فایده خواهد بود و روند موجود را اصلاح خواهد کرد. «امین‌زاده در پایان به برخی استثنائات در پروسه قضایی

درواقع عالی‌ترین مقام قضایی در مقام مشورت اظهار می‌کند که کرامت انسانی را رعایت کنید. ما این نوع تفکر و این روش را راهبردی به نفع مردم و حفظ کرامت آنها می‌دانیم. امروز هم بعضاً گلایه‌هایی وجود دارد که در همین راستاست و بدون اینکه دلایلی وجود داشته باشند بنده بارها به دادسرا احضار شده‌ام. این نقض اصول است و ما این سخنان را مثبت ارزیابی می‌کنیم و مطمئن هستیم اینها می‌تواند تأثیرگذار در مجلس و جاهای مختلف باشد و منجر به تصویب قوانینی شود که باعث تسهیل امور در همین راستا می‌شود.»

درواقع عالی‌ترین مقام قضایی در مقام مشورت اظهار می‌کند که کرامت انسانی را رعایت کنید. ما این نوع تفکر و این روش را راهبردی به نفع مردم و حفظ کرامت آنها می‌دانیم. امروز هم بعضاً گلایه‌هایی وجود دارد که در همین راستاست و بدون اینکه دلایلی وجود داشته باشند بنده بارها به دادسرا احضار شده‌ام. این نقض اصول است و ما این سخنان را مثبت ارزیابی می‌کنیم و مطمئن هستیم اینها می‌تواند تأثیرگذار در مجلس و جاهای مختلف باشد و منجر به تصویب قوانینی شود که باعث تسهیل امور در همین راستا می‌شود.»